

УДК 339.137.2

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ НА ПРИКЛАДІ МАШИНОБУДІВНОГО КОМПЛЕКСУ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПІДВИЩЕННЯ

Гладка Л.І., Васильєва В.Р., Шинкаренко К.Е.
Університет митної справи та фінансів

Розглянуто теоретичні аспекти понять конкурентоспроможність та конкурентоспроможність продукції. Досліджено теоретико-методологічні принципи розвитку конкурентоспроможності української продукції на міжнародному рівні. Розкрито та проаналізовано ступінь конкурентоспроможності держави на прикладах українських товарів. Проаналізовано діяльність машинобудівної галузі України. Зазначено взаємозв'язок між конкурентоспроможністю, машинобудуванням та економікою загалом. Виявлено основні шляхи підвищення конкурентоспроможності продукції.

Ключові слова: конкурентоспроможність, конкурентоспроможність продукції, товар, ефективність виробництва, підприємство, якість, зовнішній ринок, ресурси, міжнародний рівень.

Постановка проблеми. Розвиток української економіки на сучасному етапі висуває якісно нові вимоги до управління конкурентоспроможністю підприємств.

Серед причин низької конкурентоспроможності українських товарів та послуг слід зазначити неможливість вітчизняних підприємств відстоювати та розширити частку ринку, просувати товари на ринок та задовольняти потреби споживачів у якісній продукції, а також трудомісткий та інтегрований процес кількісної оцінки рівня конкурентоспроможності товару та управління нею, від якого залежить конкурентоспроможність всього підприємства.

Головними умовами здобуття певної «ніші» у вітчизняній і міжнародній торгівлі є забезпечення вітчизняної продукції необхідними якісними стандартами, що сприятимуть її конкурентоспроможності на ринках торгівлі. З огляду на це, актуальним постає питання дослідження особливостей розвитку та конкурентоспроможності української продукції на внутрішніх та зовнішніх ринках товарів та послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми підвищення конкурентоспроможності продукції у вітчизняній та зарубіжній літературі вже достатньо висвітлені, про що свідчать праці таких вчених, як: А. Сміт, І. Кірунер, Дж. Мур, Ф. Хайек, Й. Шумпетер, Ф. Котлер, М. Портер, Р. Фатхудинов, Г. Азоєв, В. Дикань, Т. Маслова, Л. Піддубна, Е. Сапронова, Г. Скудар, В. Холод, В. Шинкаренко, Л. Шевченко, М. Гельвановський, М. Книша, Е. Кочетов, А. Юданов, О. Білорус, Д. Лук'яненко, Б. Губський та ін. Проте, більшість із них розглядають конкурентоспроможність у єдиній системі (підприємства, галузі або промисловості в цілому), та не зосереджують увагу на тому, що саме конкурентоспроможність виготовлюваної продукції визначає рівень конкурентоспроможності об'єктів більш високого рівня. Таким чином, це питання потребує подальшого дослідження та вивчення [12].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Не дивлячись на достатню кількість наукових праць з проблем конкурентоспроможності української продукції, та в машинобудівній галузі зокрема, пріоритети та шляхи підвищення конкурентоздатності машинобудування, а також економічне зростання галузі потребують подальшого дослідження.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є вивчення стану конкурентоспроможності продукції українського виробництва та обґрунтування заходів стосовно її підвищення.

Виклад основного матеріалу. Формування ринкових відносин в Україні, яким характерна динамічність зовнішнього середовища, зниження платоспроможності населення, загострення конкурентної боротьби, підвищення рівня комерційного ризику, тяжкий фінансовий стан більшості підприємств, потребують негайного пошуку засобів «виживання» підприємств та забезпечення їхнього ефективного функціонування [6].

Однією з головних задач кожного вітчизняного підприємства та країни в цілому є ефективність виробництва, випуск продукції необхідної кількості та відповідної якості та досягнення конкурентоспроможності продукції на вітчизняному та світовому ринках.

На сьогоднішній день поняття конкурентоспроможності розглядалося у працях багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених. У більш загальному визначенні конкурентоспроможність слід розглядати як спроможність об'єкта витримувати конкуренцію в порівнянні з аналогічними об'єктами в умовах конкурентного середовища. Тобто, конкурентоспроможність – це здатність витримувати конкуренцію у порівнянні з аналогічними об'єктами.

Слід зазначити, що конкурентоспроможність на рівні товару, підприємства, галузі, національного господарства має свою специфіку, критерії, характеристики та фактори динаміки.

Так, конкурентоспроможність продукції – це сукупність властивостей, яка відображає міру задоволення потреби у товарі стосовно аналогічної продукції, що є на ринку і визначається двома основними показниками – це якість продукції та її ціна. Конкурентоспроможною можна вважати однорідну продукцію з технічними параметрами і техніко-економічними показниками [9].

Оцінка конкурентоспроможності продукції здійснюється за допомогою певних методик, які певною мірою розкривають сутність конкурентоспроможності.

Серед основних методів розрахунку конкурентоспроможності продукції слід виділити наступні:

1. Методика оцінки конкурентоспроможності товарів на основі їх рейтингу, яка дає змогу досто-

вірно оцінити динаміку продажу товару на ринках. Основний акцент під час розрахунку показника рівня конкурентоспроможності, згідно цього методу, зроблено на якісні показники товару, без урахування впливу економічних показників.

2. Методика визначення комплексного показника конкурентоспроможності на основі диференційованого методу, який базується на використанні одиничних параметрів продукції, що аналізується, бази порівняння та на їх порівнянні. Цей метод дає змогу визначити чи досягнутий рівень конкурентоспроможності, і якщо цього не сталося – то за якими показниками.

3. Методика аналізу конкурентоспроможності продукції на основі її корисності, використовуючи криві байдужості. Ця методика пропонує розглядати конкурентоспроможність продукції (товару), беручи за основу те, що закони корисності товару знаходять відображення у ринковому попиті на товар. Інтегральний показник конкурентоспроможності пропонується визначити як функцію корисності кожного з технологічних параметрів товару. Якщо один із показників корисності дорівнює нулю, то загальна конкурентоспроможність теж дорівнює нулю.

4. Змішаний метод оцінки конкурентоспроможності. Згідно з цим методом, оцінка конкурентоспроможності здійснюється за допомогою частини параметрів, розрахованих диференціальним методом, та частини параметрів, розрахованих комплексним методом.

Усі наведені вище методи передбачають, що поліпшення будь-якої характеристики товару автоматично підвищує його конкурентоспроможність.

Економічна практика показує, що товари, які мають однакову якість, конкурують один з одним різними способами. Те ж саме стосується споживачів цієї продукції. Тобто якість продукції є одним з найважливіших факторів, який необхідно враховувати при теоретичному обґрунтуванні проблеми конкурентоспроможності [10].

Основними причинами низького рівня конкурентоспроможності продукції українських товаровиробників є наступні:

- повільні темпи науково-технічного прогресу;
- відсутність матеріальної бази для розширення асортименту продукції, підвищення її якості, оновлення основних фондів на підприємствах та впровадження новітніх технологій виробництва;
- значні матеріальні витрати, що передбачені в програмах розвитку галузей і пов'язані з потребою відповідності українських стандартів, законодавчої та нормативної бази до вимог європейських стандартів, норм і правил;
- практична та матеріальна неготовність багатьох суб'єктів господарювання до технічного переоснащення підприємств, впровадження сучасних технологій та обладнання, сучасних систем управління якістю та сертифікації продукції;
- екологічні проблеми, до яких слід віднести: відсутність умов та зацікавленості товаровиробників до проблем навколишнього середовища та виробництва екологічно чистих продуктів харчування;
- недостатній рівень безперервного навчання фахівців з якості, в тому числі керівників підприємств.

Ці особливості обумовили дуже низький рівень конкурентоспроможності продукції вітчиз-

няних підприємств, який потребує негайного вирішення для ефективного функціонування підприємств та економіки країни в цілому.

На прикладі машинобудівного комплексу України, розглянемо проблематику конкурентоспроможності вітчизняної продукції.

Машинобудування – це одна з головних та перспективних галузей української економіки, яка забезпечує автоматизацію, технічну озброєність та механізацію виробництва та впливає на конкурентоспроможність української продукції на внутрішніх та зовнішніх ринках. [8].

Підприємства машинобудівного комплексу забезпечують технічне переозброєння господарства, задоволення споживчого попиту населення на апарати та прилади побутового призначення а також є базою економічного та оборонного потенціалу країни.

Аналіз рівня розвитку машинобудування в Україні показав, що за 2011-2015 роки спостерігається поступовий спад галузі, про що свідчить індекс обсягів продукції машинобудування (табл. 1) та обсяги реалізованої продукції машинобудівних підприємств України (рис. 1).

Таблиця 1
Індекси обсягів продукції машинобудування за 2011-2015 роки

Роки	Індекси обсягів продукції машинобудування (у відсотках до попереднього року)
2011	115,4
2012	96,7
2013	86,4
2014	79,4
2015	85,9

Джерело: розроблено авторами за даними [5]

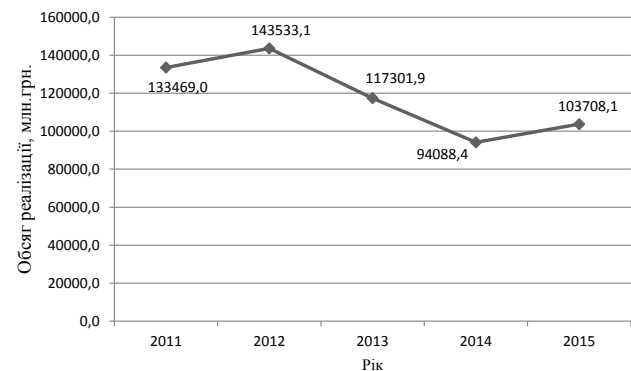

Рис. 1. Динаміка обсягів реалізованої продукції машинобудівних підприємств України за 2011-2015 роки

Джерело: розроблено авторами

Динаміка вище зазначених показників демонструє зменшення індексу обсягів продукції машинобудування протягом 2011-2014 року з 115,4% до 79,4%. А у 2015 році спостерігається зростання показника до 85,9% відносно попередніх років, не зважаючи на скорочення товарообігу галузі.

У більшості розвинутих країн світу машинобудування є пріоритетною галуззю розвитку промисловості, оскільки має величезний вплив на всі сфери економічної діяльності країни, а саме: забезпечує рентабельність та конкурентос-

тоздатність товарів і послуг на ринку та сприяє зростанню матеріального та інтелектуального рівня населення.

Провідними виробниками продукції галузі є США, Франція, Італія, Китай, Японія, Німеччина, Росія (рис. 2).

Що стосується вітчизняної галузі машинобудування, яка завжди була орієнтована на експорт, то за останні роки спостерігається зниження експорту української машинобудівної продукції з 5670416,3 тис. дол. у 2010 році до 3940855,8 тис. дол. у 2015 році. Темпи імпорту машинобудівної продукції за аналізований період значно випереджають темпи експорту, що негативно впливає на торговельний баланс та збільшує його від'ємне сальдо (табл. 2).

Також рівень конкурентоспроможності вітчизняної продукції машинобудівної галузі характеризують індекси конкурентоспроможності на зовнішньому ринку, а саме:

- індекс відносних порівняльних переваг RCA (Relative Comparative Advantage Index),
- індекс відносної експортної конкурентоспроможності RXA (Relative Export Advantage Index),
- індекс відносної залежності від імпорту RMP (Relative Import Penetration Index),

Рис. 2. Провідні виробники галузі машинобудування

Джерело: розроблено авторами за даними [2]

– індекс відносних торговельних переваг RTA (Relative Trade Advantage Index).

Динаміка цих показників представлена в таблиці 3.

Найбільш точними показниками, які відображають конкурентні переваги вітчизняного машинобудування на зовнішньому ринку є індекс відносних торговельних переваг (RTA) та індекс відносних порівняльних переваг (RCA), від'ємне значення яких впродовж 2011-2015 років свідчить про їх відсутність (переваг).

Також низьку конкурентоспроможність галузі підтверджує індекс відносної експортної конкурентоспроможності (RXA), який впродовж 2010-2015 років знаходиться в межах інтервалу [0; +1], що свідчить про відсутність конкурентних переваг галузі на зовнішніх ринках.

Індекс відносної залежності від імпорту (RMP) впродовж аналізованого періоду не перевищує одиниці та є допустимим.

Конкурентні переваги іноземної продукції машинобудування можна пояснити наявністю величезного досвіду у створенні машин і агрегатів та використанні сучасних технологій, які скорочують час виготовлення продукції та знижують витрати, підвищують її якість та дозволяють реалізовувати проекти «під ключ». А також, перевагою іноземних машинобудівників над українськими є можливість виконання замовлень в кредит з відстрочкою платежу, що практично неможливо здійснити в сучасних умовах розвитку української економіки [8].

Серед основних проблем підвищення конкурентоспроможності машинобудівної галузі України слід виділити наступні:

- використання фізично та морально застарілих основних виробничих фондів (оновлення основних фондів у машинобудівній галузі становить близько 5% за рік, при ступені їх зносу у 55-80%);

Таблиця 2

Експорт-імпорт продукції машинобудування за 2010-2015 рр.

Рік	Експорт			Імпорт		
	тис. дол. США	у% до 2014	у% до загального обсягу	тис. дол. США	у% до 2014	у% до загального обсягу
2010	5670416,3	113,1	11,0	8166974,9	130,6	13,4
2011	6758995,2	119,2	9,9	12795104,9	156,5	15,5
2012	7026670,7	104,0	10,2	13178672,5	103,0	15,5
2013	6975000,3	99,3	11,0	12470050,3	94,6	16,2
2014	5657205,1	82,9	10,5	8720756,2	73,6	16,0
2015	3940855,8	69,7	10,3	6273379,8	71,9	16,7

Джерело: розроблено авторами

Таблиця 3

Динаміка індексів конкурентоспроможності машинобудування України на зовнішньому ринку

Індекси конкурентоспроможності	Рік				
	2011	2012	2013	2014	2015
Індекс RXA	0,532	0,592	0,503	0,501	0,521
Індекс RCA	-1,231	-1,359	-1,420	-1,530	-1,232
Індекс RMP	0,709	0,771	0,721	0,711	0,701
Індекс RTA	-0,177	-0,179	-0,219	-0,262	-0,192

Джерело: розроблено авторами за даними [3, 5]

– використання затратних технологій, що в свою чергу веде до зростання ресурсомісткості продукції та підвищує її собівартість;

– вузька експортна направленість машинобудівної галузі (продукція вітчизняного машинобудівного комплексу переважно користується попитом лише у країнах СНД, зокрема, у Росії, Казахстані та Білорусі);

– низька платоспроможність вітчизняних виробників, що унеможливорює розрахунки підприємств з контрагентами та знижує їх конкурентоспроможність;

– низька інвестиційна привабливість галузі (фінансування машинобудівних підприємств здійснюється переважно за рахунок власних джерел та кредитування);

– недостатня кількість кваліфікованих робітників та низький рівень заробітної плати;

– постійне зростання цін на сировину та матеріали, які використовуються для виготовлення продукції;

– низький рівень впровадження інноваційних технологій та конкурентоспроможності української економіки;

– недосконалість законодавчої та нормативної бази;

– відсутність пріоритетних напрямків розвитку галузі [1, 4, 5].

Пріоритетними напрямками розвитку машинобудівного комплексу України та підвищення конкурентоспроможності продукції галузі мають стати: технологічне відновлення виробничих фондів, що дозволить знизити матеріальні витрати на вироб-

ництво продукції та підвищити її якість до рівня світових виробників; впровадження інноваційних процесів на підприємствах, які сприятимуть виготовленню більш широкого асортименту продукції, що задовольнятиме різні сегменти внутрішнього та зовнішнього ринків збуту; відновлення інвестиційної привабливості галузі, яка сприятиме надходженню фінансових ресурсів та забезпеченню підприємств «прийнятними» для галузі кредитами; просування українських товарів на світові ринки збуту, а також скорочення асортименту продукції, що імпортується; розвиток наукоємних та високотехнологічних виробництв; державна підтримка розвитку галузі машинобудування та розвиток брендової політики; вдосконалення законодавчої та нормативної бази [5, 11].

Висновки і пропозиції. Не зважаючи на широкі можливості для формування нових та відновлення існуючих конкурентних переваг, машинобудівна галузь України знаходиться в досить скрутному становищі [7].

Машинобудівна промисловість України є однією з головних та перспективних галузей вітчизняної економіки, від якої залежить забезпечення підприємств інших секторів основними засобами. В результаті глобальної економічної кризи та структурних змін, що відбулися в світі, продукція машинобудування України практично не має конкурентних переваг на зовнішніх ринках. Проте, при сприятливих політичних, соціально-економічних та зовнішніх умовах, досліджувана галузь може забезпечити стабільний розвиток та функціонування економіки нашої країни.

Список літератури:

1. Балабанова Н.В. Конкурентоспроможність продукції машинобудівного комплексу України / Н.В. Балабанова // Вісник МДУ. – 2013. – № 5. – С. 21-27.
2. Бояринова К.О. Зарубіжний досвід використання інноваційно орієнтованих методів забезпечення конкурентоспроможності підприємствами машинобудування / К.О. Бояринова // Економіка і організація управління. – 2014. – № 3 (19). – С. 30-37.
3. Державна служба статистики України: Статистична інформація [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Загорянська О.Л. Формування конкурентних переваг машинобудівних підприємств в сучасних умовах розвитку / О.Л. Загорянська // Електронне наукове видання Дніпропетровського державного аграрного університету «Ефективна економіка» № 6, 2011р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://economy.nauka.com.ua>
5. Кальна Т.А. Конкурентоспроможність продукції машинобудівної промисловості / Т.А. Кальна // Економічний аналіз. – 2015. – № 21 (2). – С. 93-99.
6. Продіус Ю.І., Рожок О.О. Шляхи підвищення конкурентоспроможності продукції підприємства в умовах ЗЕД (на прикладі ТОВ «СЕДНА С») [Електронний ресурс] // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2013. – № 1 (6). – с. 112-116. – Режим доступу: <http://economics.opu.ua/files/archive/2013/n1.html>
7. Равлик Н.В. Оцінка реального стану підприємств машинобудівної галузі України на зовнішніх та внутрішніх ринках / Н.В. Равлик // Економіка. Управління. Інновації. – 2015. – № 1 (13). – С. 34-46.
8. Сокотун Г.О. Конкурентоспроможність машинобудівних підприємств України у порівнянні з іноземними [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2404>
9. Степанкова А.А., Кавтиш О.П. Система управління конкурентоспроможністю продукції підприємства / Степанкова А.А. // Національний технічний університет України «КПІ». – 2012. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://probl-economy.kpi.ua/pdf/2012-38.pdf>
10. Чижов Д.Д. Конкурентоспроможність продукції та методи її оцінки / Чижов Д.Д. // «Управління розвитком». Харківський національний економічний університет. – 2012. – № 13 (43). – С. 11-13.
11. Чупир О.М. Оцінка реального стану підприємств машинобудівної галузі України на зовнішніх та внутрішніх ринках / О.М. Чупир // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2013. – № 43. – С. 99-103.
12. Шевченко О.О., Левківська О.В. // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. – 2013. – № 4. – С. 211-213. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkntud_2013_4_39

Гладкая Л.И., Васильева В.Р., Шинкаренко Е.Э.

Университет таможенного дела и финансов

КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ УКРАИНСКОЙ ПРОДУКЦИИ НА ПРИМЕРЕ МАШИНОСТРОИТЕЛЬНОГО КОМПЛЕКСА И ПУТИ ЕЕ ПОВЫШЕНИЯ

Аннотация

Рассмотрены теоретические аспекты понятий конкурентоспособность и конкурентоспособность продукции. Исследованы теоретико-методологические принципы развития конкурентоспособности украинской продукции на международном уровне. Раскрыта и проанализирована степень конкурентоспособности государства на примерах украинских товаров. Проанализирована деятельность машиностроительной отрасли Украины. Подчеркнута взаимосвязь между конкурентоспособностью, машиностроением и экономикой в целом. Выявлены основные пути повышения конкурентоспособности продукции.

Ключевые слова: конкурентоспособность, конкурентоспособность товара, эффективность производства, предприятие, качество, внешний рынок, ресурсы, международный уровень.

Gladka L.I., Vasilieva V.R., Shinkarenko K.E.

Customs and Finance University

UKRAINIAN PRODUCTION COMPETITIVENESS AND WAYS OF ITS IMPROVEMENT BY THE EXAMPLE OF MACHINE-BUILDING COMPLEX

Summary

The theoretical aspects of the concepts of competitiveness and competitiveness. Studied theoretical and methodological principles of competitiveness of Ukrainian products internationally. Reveals and analyzes the degree of competitiveness of the state on the examples of Ukrainian goods. The activity of machine-building industry of Ukraine. Indicated relationship between competitiveness, engineering and economics in general. The basic ways to improve product competitiveness.

Keywords: competitiveness, product competitiveness, product efficiency, enterprise, quality, foreign markets, resources, international level.